

SENZIBILNOST ZA NASILJE NAD STARIJIMA U OBITELJI - RAZVOJ SKALE I PRVI REZULTATI

SAŽETAK

Cilj rada je prikaz razvoja Skala senzibilnosti za nasilje nad starijim osobama i preliminarnih podataka o osjetljivosti stručnjaka i studenata za ovaj problem. Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od 334 ispitanika: 38% uzorka su bili stručnjaci, a 62% studenti.

Skala senzibilnosti za nasilje nad starijima sastavljena je od 35 čestica na koje se daju odgovori na Likertovoj skali od 5 stupnjeva. Mogući raspon odgovora je od 35 do 175. Manji rezultat na skali ukazuje na veću senzibilnost prema nasilju nad starijim osobama. Iako obje skupine pokazuju senzibilnost za problem nasilja nad starijima, stručnjaci su ($M=55,25$; $SD=13,81$) senzibilniji od studenata ($M=60,31$; $SD=13,93$). Na ukupnom uzorku ($N=334$) se pokazala kod više od 20% ispitanika relativno velika prisutnost neutralnih izjava »niti se slažem niti se ne slažem« na tvrdnjama koje odražavaju mišljenje da ponašanje

¹ Prof. dr. sc. Marina Ajduković, psihologinja, predstojnica Zavoda za socijalni rad i Katedre za teoriju i metodologiju socijalnog rada, e-mail: marina@dpp.hr

² Mr. sc. Ljiljana Muslić, psihologinja, asistent, e-mail: ljimuslic@pravo.hr

³ Silvia Rusac, socijalna radnica, asistent, e-mail: srusac@pravo.hr

⁴ Jelena Ogresta, socijalna radnica, znanstveni novak, e-mail: jogresta@pravo.hr

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: lipanj, 2008.
UDK: 364.271-053.9

Marina
Ajduković¹
Ljiljana Muslić²
Silvia Rusac³
Jelena Ogresta⁴
Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet
Studijski centar socijalnog
rada

Ključne riječi:

nasilje nad starijima u
obitelji, stavovi stručnjaka,
percepcija društvene brige
o starijima

starijih dovodi do njihovog zlostavljanja, da zajednički život u istom prostoru i svakodnevna interakcija među generacijama dovode do nasilja nad starijima, te tvrdnjama koje relativiziraju nasilje nad starijima. I stručnjaci i studenti smatraju da je briga države za starije osobe koje su izložene nasilju u svojim obiteljima loša.

UVOD

Posljednjih desetljeća međunarodne organizacije upozoravaju na sve veći problem nasilja nad starijim osobama (Council of Europe, 1992.; WHO, 2002.). Premda među istraživačima postoje neujednačene definicije nasilja nad starijim osobama, Svjetska zdravstvena organizacija definirala je zlostavljanje starijih kao »pojedinačan ili ponavljajući čin ili nedostatak odgovarajućeg postupanja, koje se događa u bilo kojem odnosu očekivanja i povjerenja, a koje uzrokuje štetu, bol, nepriliku i/ili nevolju starijoj osobi.« (WHO, 2002.). Ova definicija pruža suvremen i širok okvir operacionalizaciji nasilja nad starijima kao socijalnog fenomena i kao varijable u istraživanjima. Što se tiče određivanja nasilja kao socijalnog fenomena, ova definicija upućuje na raskorak u moći starije osobe kao potencijalne žrtve i počinitelja nasilja u širokom rasponu odnosa - od obitelji do javne skrbi. Što se tiče metodologije, širina ove definicije predstavlja i prednost i nedostatak. Prednost je u tome što se značaj pojedinih/izoliranih nasilnih događaja ne umanjuju već se i njih jasno imenuje kao nasilje. No, s druge strane to značajno utječe na operacionalizaciju nasilja kao varijable u istraživanjima. Tako se npr. i starija osoba koja je iskazala da je u određenom razdoblju doživjele barem jednom nasilno ponašanje blagog intenziteta kao i starija osoba koja je zbog ponavljanoog teškog nasilja u obitelji smještena u ustanovu socijalne skrbi mogu naći u kategoriji starijih osoba izloženih nasilju u obitelji. Upravo zbog te širine moguće operacionalizacije pojave, nije lako uspoređivati nalaze istraživanja i statističke pokazatelje nasilja nad starijima bez da se vrlo precizno zna na koji način je ono operacionalizirano.

Problem nasilja nad starijim osobama u Hrvatskoj, kao i drugdje u svijetu, nije dovoljno istražen i svijest o njegovim učincima nije dovoljno prisutna u profesionalnoj zajednici i javnosti općenito. Preliminarno istraživanje nasilja nad starijima u Hrvatskoj koje je provedeno na prigodnom uzorku od 303 starije osobe (23,4% muškaraca i 76,6% žena) u dobi od 65 do 97 godine pokazalo je da su starije osobe najčešće doživjele psihičko nasilje (24,1%), zatim materijalno zlostavljanje (6,4%), tjelesno nasilje (4,4%) te seksualno nasilje (2,1%) (Ajduković, Rusac i Ogresta, 2008.).

Obavezu djelovanja u slučajevima nasilja nad starijima u Hrvatskoj najjasnije definira Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (2003.) koji nasilje u obitelji definira kao: »1. svaka primjena fizičke sile ili psihičke prisile na integritet osobe, 2. svako drugo postupanje jednog člana obitelji koje može prouzročiti ili izazvati opasnost da će prouzročiti fizičku ili

psihičku bol, 3. prouzročenje osjećaja straha ili osobne ugroženosti ili povrede dostojanstva, 4. fizički napad bez obzira da li je nastupila tjelesna ozljeda ili nije, 5. verbalni napadi, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrdnim imenima i drugi načini grubog uznemiravanja, 6. spolno uznemiravanje, 7. uhođenje i svi drugi načini uznemiravanja, 8. protupravna izolacija ili ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja s trećim osobama, 9. oštećenje ili uništenje imovine ili pokušaj da se to učini.« (čl.4.). Prema navedenom zakonu stručnjaci, kao i nestručnjaci, dužni su prijaviti otkriće odnosno saznanja o pojavi nasilja nad bilo kojim članom obitelji policiji, pravnoj i socijalnoj službi.

Međutim, osim zakonske regulative, jedan od bitnih preduvjeta za prepoznavanje, prijavljivanje i učinkovito djelovanje su kompetentni stručnjaci koji su dobro upoznati s različitim pojavnim oblicima nasilja i sa specifičnostima dinamike nasilja u obitelji kojima su izloženi stariji. Na rad stručnjaka u području obiteljskog nasilja utječu brojni čimbenici, a Pavleković (2003.) kao najčešće navodi: (a) osobni stav o problemu i motivaciju za sudjelovanje u njegovom rješavanju, (b) radno iskustvo, uvjete i mogućnosti rada, (c) znanje stručnjaka te (d) međuprofesionalnu suradnju u lokalnoj zajednici.

Ispitivanje stavova prema različitim skupinama korisnika sustava socijalne skrbi i različitim psihosocijalnim intervencijama često je u središtu interesa istraživača i praktičara u području socijalnog rada. U pravilu, cilj takvih istraživanja je utvrditi postoje li neke skupine korisnika koje su diskriminirane, koliko mišljenje stručnjaka o nekim pojavama odražava suvremene spoznaje, kako stručnjaci procjenjuju svrsishodnost i djelotvornost nekih intervencija, koliko su spremni na neke inovacije u poslu. Krajnja svrha takvih istraživanja je, kroz upoznavanje stručne javnosti o dominantnim stavovima o psihosocijalnim intervencijama i različitim skupinama korisnika, potaknuti poželjnu promjenu, bilo kod donositelja odluka bilo kod samih stručnjaka.

Ipak, kod nas su istraživanja koja bi se bavila ovim aspektima - stavovima i znanjima šire i stručne javnosti o različitim aspektima nasilja u obitelji malobrojna. Što se tiče skrbi za djecu, u nas su se početkom 90-ih godina 20. stoljeća počela provoditi istraživanja o stavovima stručnjaka prema zlostavljanju, zanemarivanju i seksualnom zlostavljanju djece (Ajduković, Petak i Mršić, 1993.; Sladović, 1998.; Ajduković, Sladović i Buško, 1999.). Ova istraživanja su pokazala da je tada među našim stručnjacima postojao široki raspon stavova prema zlostavljanju i zanemarivanju djece - od umanjivanja i relativiziranja problema pa do izrazito represivnog stava.

Što se tiče nasilja nad starijima, slična istraživanja stavova stručnjaka još nisu provedena, što ne čudi s obzirom da se o tom problemu kod nas počelo govoriti tek pred nekoliko godina (Rusac, 2006.; Ajduković, Rusac i Ogresta, 2008.). Stoga ćemo u tekstu koji slijedi ukratko prikazati spoznaje relevantnih istraživanja iz ovog područja koja su provedena u svijetu.

Kao što ističu Krueger i Patterson (1997.), ključnu ulogu u otkrivanju i tretmanu zlostavljanja i zanemarivanja starijih osoba imaju zdravstveni i socijalni djelatnici, no

dosadašnja istraživanja (npr. Bloom, Ansell i Bloom, 1989.; Helmes i Cuevas, 2007.; McCreadie i Tinker, 2000.) pokazala su da je znanje stručnjaka o ovom problemu nedovoljno. Kennedy (2005.) je proveo istraživanje o iskustvima, znanju i stavovima o nasilju nad starijim osobama na slučajnom uzorku od 250 obiteljskih liječnika i 250 internista. Više od 75% ispitanika smatralo je da je zlostavljanje starijih osoba problem u koji liječnici mogu djelotvorno intervenirati, a 78% se izjasnilo da su liječnici primarne zdravstvene zaštite u boljem položaju nego ostali liječnici da identificiraju obiteljsko nasilje. Gotovo svi ispitanici, njih 98%, složili su se da je potrebna sustavna edukacija liječnika o nasilju nad starijim osobama te da edukacija o nasilju nad starijima treba biti dio obrazovanja na medicinskom fakultetu. Naime, više od 80% ispitanika se izjasnilo da nisu bili educirani za dijagnosticiranje zlostavljanja starijih osoba, a manje od 13% ispitanika nije moglo dozvati u sjećanje obrazovni sadržaj na fakultetu koji se odnosi na zlostavljanje starijih. Oko 79% ispitanika sjetilo se obrazovnog sadržaja o bračnom nasilju, a 94% o zlostavljanju djece. Ovi rezultati ukazuju na potrebu dodatne edukacije liječnika o specifičnostima nasilja nad starijim osobama.

Krueger i Patterson (1997.) su ispitivali percepcije obiteljskih liječnika o preprekama i ograničenjima u otkrivanju i odgovarajućem postupanju u slučaju zlostavljanih starijih osoba. Nalazi su pokazali da su osnovna ograničenja koja su liječnici identificirali slijedeća: poricanje nasilja, rezistentnost prema intervencijama, nedostatak znanja o tome kome se mogu obratiti za pomoć, nedostatak protokola oko tajnosti podataka te nedostatak znanja o problematici nasilja nad starijima, definiciji i opsegu pojave.

Zanimljivo istraživanje o percepciji nasilja nad starijim osobama proveli su Helmes i Cuevas (2007.). Cilj istraživanja bio je ispitati postoje li razlike u percepciji nasilja nad starijima između tri skupine starijih osoba (stariji njegovatelji, stariji primatelji skrbi, te neovisne starije osobe) i liječnika opće prakse. Rezultati su pokazali da liječnici opće prakse, za razliku od starijih osoba, nasilje nad starijim osobama percipiraju manje ozbiljnim problemom. Nadalje, njegovatelji u odnosu na ostale starije osobe, nasilje percipiraju manje značajnim problemom. Također, nalazi su pokazali da žene percipiraju seksualno zlostavljanje većim i značajnijim problemom nego osobe muškog spola. To je sukladno nalazima Garrimella i sur. (2000., prema Lazarić Zec i Pavleković, 2006.) koji su pokazali da stručnjakinje u odnosu na stručnjake pokazuju pozitivnije stavove prema problemu nasilja nad ženom u obitelji u smislu veće identifikacije sa žrtvom, manje su sklone okrivljavati ženu da izaziva nasilje, tolerantnijih su stavova prema ženama koje nisu napustile zlostavljača, imaju manje razumijevanja za razloge nasilničkog ponašanja muškaraca, te manje vjeruju u pomirenje obitelji.

Child i sur. (2000.) su ispitivali percepciju nasilja nad starijima na uzorku od 623 ispitanika - 422 studenata (raspon dobi kretao od 17 do 30 godina) i 201 odrasle osobe (raspon dobi kretao se od 38 do 51 godine). Pokazalo se da odrasle žene više osuđuju

odrasle počinitelje nasilja nad starijima nego mlađe žene, odnosno studentice. Nadalje, odrasli ispitanici u odnosu na mlađe (studente) percipiraju psihičko nasilje negativnijim i spremniji su prijaviti takvo ponašanje, dok tjelesno nasilje obje skupine ispitanika percipiraju negativno i štetno, te bi takvo ponašanje bili spremni prijaviti. Rezultati su pokazali da odrasli ispitanici s manjim iskustvom nasilja više osuđuju nasilje nad starijim osobama kada se radi o specifičnim starijima (roditeljima, djedu, baki), dok odrasli s većim iskustvom nasilja imaju manje osuđujuće stavove prema nasilju nad starijima - roditeljima, djedu, baki. Također, mlađi ispitanici s većim iskustvom nasilja manje su osuđivali nasilje prema specifičnim starijim osobama (roditelji, djed, baka), dok su mlađi ispitanici s manjim iskustvom nasilja više osuđivali nasilje prema specifičnim starijim osobama.

Istraživačka studija stavova profesionalaca i volontera koji skrbe o starijima u Švedskoj pokazala je tendenciju zauzimanja stava protiv ageizma⁵ (Erlingson, Carlson i Saveman, 2006.). To je očekivano s obzirom da profesionalci i volonteri rade sa starijim osobama, pa možemo pretpostaviti da su više senzibilizirani za problem nasilja u starijoj dobi. Zlostavljanje starijih osoba, kao i bilo kakvo nasilje, bilo je opisano kao nešto »krivo«, kao nešto što se »nije trebalo dogoditi«. Općenito su iskazali stav da je osnovni uzrok zlostavljanja starijih osoba povezan s promjenama u društvu u kojem nema poštovanja prema starijim osobama. Također je bilo iskazano stajalište da švedsko društvo ne želi vidjeti taj problem i da je tolerantno na zlostavljanje starijih osoba.

Zaključno, nasilje nad starijim osobama je vrlo složena i raširena pojava. Dugotrajnost i težina posljedica koje ono izaziva u starijih osoba upućuju na: (1) potrebu pružanja stručne psihološke i medicinske pomoći i pravne zaštite starijim osobama - žrtvama zlostavljanja te (2) potrebu provođenja preventivnih programa. Prvi korak u unapređivanju sposobnosti stručnjaka za prikladan i uspješan tretman i provođenje preventivnih akcija u području zlostavljanja starijih jest utvrditi koliko su zapravo oni senzibilizirani za problem nasilja nad starijim osobama. Stoga je svrha provedenog istraživanja bila ispitati senzibilnost stručnjaka u sustavu socijalne skrbi za problem nasilja nad starijima, ali i studenata koji bi trebali biti profesionalno pripremljeni za rad u ovom području. S obzirom da u našoj sredini nisu postojali odgovarajući instrumenti, prvi korak u istraživanju odnosio se na razvoj, tj. konstrukciju odgovarajućeg instrumenta i provjeru njegove valjanosti, pouzdanosti i diskriminativnosti.

CILJ I PROBLEMI

Cilj ovog istraživanja je razvoj instrumenta za ispitivanje stavova prema nasilju nad starijima i dobivanje preliminarnih podataka o osjetljivosti stručnjaka i studenata za ovaj problem. U skladu s navedenim ciljem formulirani su slijedeći problemi:

⁵ *Stvaranje stereotipa i sistematska diskriminacija osoba samo zato što su stari (Pečjak, 2001.).*

1. utvrditi faktorsku strukturu i metrijske karakteristike Skale za mjerenje senzibilnosti za nasilje nad starijima
2. usporediti percepcije stručnjaka i studenata s obzirom na senzibilnost za nasilje nad starijima u obitelji
3. utvrditi neke osnovne korelate senzibilnosti za nasilje nad starijima u obitelji.

METODA

UZORAK I PRIKUPLJANJE PODATAKA

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od 334 ispitanika u dobi od 20 do 60 godina. Prosječna dob je iznosila 28,87 godina ($SD=9,92$). U ispitivanju su sudjelovale uglavnom osobe ženskog spola (90,7%). Od ukupnog broja ispitanika, 127 sudionika (38% ukupnog uzorka) bili su stručnjaci u području socijalne skrbi (71%), pravosuđa (3,3%), prosvjete (9%) i policije 4,9%, ostala područja (npr. zdravstvo) (10,7%), a 207 sudionika (62% ukupnog uzorka) studenti socijalnog rada i prava. U uzorku stručnjaka prevladavali su sudionici s duljinom staža do 10 godina (44,%). Slijede stručnjaci koji imaju duljinu staža od 11 do 20 godina (31% sudionika), a 24% sudionika ima 21 godinu radnog staža i više. Njih 81% ima visoku stručnu spremu, 11% srednju stručnu spremu, a 7,9% višu. U skladu s očekivanjima, 97,6% stručnjaka je starije od 24 godine, a najviše njih je u dobi od 25 do 44 godine (66%). Prosječna dob u uzorku stručnjaka je 38,76 ($SD=9,742$), u rasponu od 24 do 60 godina. Po profesiji njih 54,3% su socijalni radnici, 11% pravnici, 11% defektolozi i socijalni pedagozi, 10,2% administrativni djelatnici u CZSS, 8,6% psiholozi i 4,7% su djelatnici ostalih profesija. Prosječna dob studenata je 22,8 godina (od 20 do 39 godina), pri čemu je njih 88,4% do 24 godine, a 11,1% do 34.

Podaci za studente su prikupljeni tijekom redovne nastave na kraju III. i IV. godine studija. Podaci za zaposlene stručnjake u sustavu socijalne skrbi prikupljeni su tako što su polaznici poslijediplomskog studija iz socijalnog rada i supervizije podijelili odgovarajući broj upitnika u svojim radnim sredinama.

Uz primjenu Skale senzibilnosti za nasilje nad starijima, čija je konstrukcija detaljno opisana u nastavku rada, prikupljeni su i osnovni sociodemografski podaci za obje skupine ispitanika. Za stručnjake su prikupljeni podaci i o bračnom statusu, stručnoj spremi, području rada i zanimanju, te duljini radnog staža. Uz to, ispitana je i percepcija stručnjaka i studenata o vlastitom znanju o nasilju nad starijima, o izloženosti starijih osoba nasilju, o skrbi države za starije osobe koje su izložene nasilju i prijavljivanju doživljenog nasilja od strane starijih osoba. Prikupljeni su i podaci o tome koliko ispitanika poznaje starije osobe izložene nasilju. Ispitanici su također iskazali svoje osobno iskustvo s nasiljem u obitelji kao očevida i žrtve. Ovi posljednji podaci su naknadno izraženi kao osobni indeks izloženosti nasilju koji predstavlja sumu svih naznačenih iskustava s nasiljem u obitelji (raspon od 0 do 5).

REZULTATI I RASPRAVA

KONSTRUKCIJA SKALE SENZIBILNOSTI ZA NASILJE NAD STARIJIMA

Postupak konstrukcije odvijao se slijedećim koracima:

1. Stvaranje inicijalne liste tvrdnji o nasilju nad starijima

Podsjetimo se da se u suvremenoj socijalnoj psihologiji stav definira kao vrednovanje ljudi, predmeta ili ideja (npr. Aronson, Wilson i Akert, 2005.) odnosno kao psihološka tendencija koja se izražava vrednovanjem nekog objekta uz određeni stupanj sklonosti ili nesklonosti (Bohner, 2001.). Smatra se da se i iskustva koja dovode do nekog stava i njegova očitovanja mogu podijeliti u tri komponente: kognitivnu, afektivnu i ponašajnu. Kognitivna komponenta se sastoji od uvjerenja o objektu stava, afektivna komponenta sadrži emocije i osjećaje, a ponašajna komponenta obuhvaća vidljivo ponašanje ili spremnost na odgovarajuće postupke prema objektu stava.

Pri konstrukciji ove skale težište je bilo na kognitivnoj komponenti odnosno tvrdnje su generirane tako da reprezentiraju uvjerenja o objektu stava. Konkretno, sadržaj tvrdnji odnosio se na uvjerenja o tome koja se ponašanja mogu imenovati nasiljem nad starijima te koje okolnosti dovode do ove pojave. Upravo zbog toga smo skalu imenovali kao **Skala senzibilnosti za nasilje nad starijima**. Inicijalna lista se sastojala od 97 tvrdnji.

Kao polazni temelj kreiranja čestice bile su uvodno iznesene definicije nasilja nad starijim osobama u obitelji i teorijski pristup nasilju kao socijalnom problemu koji odražava i učvršćuje raskorak u moći žrtve i počinitelja. O ovom slučaju potencijalna žrtva je starija osoba koja je zbog svojih razvojnih obilježja sve ovisnija o odraslim njegovateljima te koja je zbog socijalnih i kulturoloških promjena sve isključenija iz društva.

2. Primjena inicijalne liste tvrdnji o nasilju nad starijima na skupini stručnjaka s područja socijalne skrbi i studenata socijalnog rada i prava

Na prigodnom uzorku ispitanika primijenjena je inicijalna skala od 97 tvrdnji koje su se odnosile na nasilje nad starijima u obitelji. Na svakoj tvrdnji ispitanici su davali svoj odgovor na Likertovoj skali od 5 stupnjeva pri čemu je broj 1 označavao potpuno neslaganje, a broj 5 potpuno slaganje s tvrdnjom.

Distribucije frekvencija odgovora na svim su česticama inicijalne skale unimodalne, pomaknute prema negativnom polu stupnjeva slaganja. Kod većine čestica nije korišten čitav raspon mogućih odgovora. Aritmetičke sredine čestica inicijalne skale kreću se u rasponu vrijednosti od 1,11 do 3,62, a standardne devijacije od 0,32 do 1,10. Prethodno

je učinjena inverzija odgovora na pojedinim česticama tako da na svakoj čestici manji rezultat ukazuje na veću senzibilnost za nasilje nad starijima.

Indeksi diskriminativne valjanosti za čestice inicijalne skale, izraženi kao stupanj povezanosti čestice s ukupnim rezultatom, u rasponu su od $r = 0,31$ (tvrdnja »Stari ljudi ne prijavljuju nasilje zbog opravdanog srama što su loše odgojili djecu i unuke«) do $r = 0,65$ (tvrdnja »Podcjenjivanje i ismijavanje starih osoba neće nikome nanijeti štetu«). Iz daljnje analize isključene su čestice koje s ukupnim rezultatom koreliraju manje od 0,30. Sve čestice međusobno koreliraju u vrijednosti ispod 0,65. Tako je broj čestica na skali smanjen na 69 tvrdnji.

Konstruktna valjanost

U svrhu provjere konstruktne valjanosti instrumenta provedena je faktorska analiza na 69 čestica skale na uzorku od 334 ispitanika. Iz korelacijske matrice rezultata metodom glavnih komponenata, uz Kaiser-Guttmanov kriterij dobivene su tri glavne komponente s karakterističnim korijenom većim od jedan (tablica 1.). Postotak objašnjene ukupne varijance prve glavne komponente šest puta je veći nego kod druge glavne komponente. Na razini subuzoraka stručnjaka i studenata dobivaju se isti odnosi između karakterističnih korijena i metrijske karakteristike te su u nastavku prikazani rezultati konstrukcije skale na cjelokupnom uzorku.

Tablica 1.

Glavne komponente, karakteristični korijeni, postotak objašnjene varijance i kumulativni postotak ukupno objašnjene varijance za 69 čestica (N = 334)

Glavne komponente	Karakteristični korijen	% ukupne varijance	Kumulativni % ukupne varijance
1	17,271	25,030	25,030
2	2,800	4,058	29,088
3	1,994	2,890	31,978

Iako se, slijedeći Kaiser-Guttmanov kriterij, pokazalo da 3 faktora objašnjavaju najveći postotak ukupne varijance, uzevši u obzir scree test i analizu sadržaja čestica, odlučili smo se za zadržavanje jednog, glavnog faktora koji saturira čestice skale i objašnjava 26% varijance.

Na osnovi položaja tvrdnje u faktorskoj strukturi, izvršen je konačan izbor čestica (koreliranje s faktorom više od 0,50). Slijedeći sve navedene kriterije, zadržano je 35 čestica

M. Ajduković, Lj. Muslić, S. Rusac, J. Ogresta: Senzibilnost za nasilje nad starijima u obitelji...

inicijalne skale. Matrica faktorske strukture pokazuje kolikim dijelom su čestice saturirane glavnim faktorom (tablica 2.).

Tablica 2.
Faktorska opterećenja čestica s prvom glavnom komponentom (N = 334)

Čestica	Komponenta
1. Podcjenjivanje i ismijavanje starih osoba neće nikome nanijeti štetu.	0,703
2. Stari ljudi moraju biti poslušni, pa će doživjeti manje nasilja.	0,682
3. Stari ljudi svojim ponašanjem nekad zasluže da ih se udari.	0,648
4. Nasilje nad starim osobama je manje važno od ostalih oblika nasilja u obitelji.	0,640
5. Zastrašivanje starih osoba nije nasilje.	0,636
6. Jedino fizički oblik nasilja nad starim osobama treba biti sankcioniran.	0,621
7. Stare osobe su glavni krivac za nasilje nad njima.	0,621
8. Stari ljudi moraju paziti da ne izazovu bijes svojih ukućana.	0,621
9. Nedopuštanje starijoj osobi da izađe iz svoje sobe ne spada u nasilno ponašanje.	0,614
10. Vikanje u obitelji je sastavni dio naše kulture pa se verbalna agresija prema starim ljudima ne treba smatrati nasiljem.	0,600
11. Prijetnja i zastrašivanje starijih su ponekad nužni za dobro obitelji.	0,600
12. Nasilje je dobar način da se stare osobe nauči gdje im je mjesto u kući.	0,594
13. Stari ljudi često prigovaraju i zanovijetaju što dovodi do nasilnog ponašanja.	0,593
14. Nasilje nad starima je medicinski, a ne socijalni problem.	0,588
15. Nasilje nad starim osobama u obitelji je njihova privatna stvar.	0,577
16. Stari su često krivi kad u obitelji loše ide i to im se treba jasno reći.	0,576
17. Kad bi stari i mladi živjeli odvojeno ne bi bilo nasilja.	0,576
18. Za sve je najbolje da nasilje nad starim osobama bude obiteljska tajna.	0,575
19. Stari ljudi su zahtjevni što dovodi do nasilnog ponašanja njihovih ukućana.	0,571
20. Zabranjivanje posjeta starijoj osobi nije nasilje.	0,566
21. Fizičko nasilje nad starima nema posljedice za njihovo mentalno zdravlje.	0,564
22. Stari ljudi svojim ponašanjem izazivaju agresivnost kod mladih.	0,557

Nastavak tablice 2.

Čestica	Komponenta
23. Posuđivanje i nevraćanje novca starim roditeljima nije nasilje.	0,553
24. Prevelika pozornost se posvećuje nasilju nad starim osobama u obitelji.	0,551
25. Stare osobe bi trebale šutjeti o nasilju nad njima da ne osramote svoju obitelj.	0,548
26. Psovanje je dio naše kulture pa se korištenje psovki ne treba smatrati nasiljem nad starima.	0,539
27. Da starije žene manje prigovaraju bile bi i manje izložene nasilju u obitelji.	0,538
28. Sprečavanje nasilja nad starim osobama u obitelji je odgovornost svih nas.	0,535
29. Ima situacija kad je opravdano udariti staru osobu.	0,524
30. Djeca imaju pravo vršiti pritisak na roditelje da bi došla na vrijeme do svog nasljedstva.	0,520
31. Stari ljudi bi manje doživljavali nasilje kad ne bi živjeli sa svojom djecom	0,519
32. Stari ljudi bi bili manje izloženi nasilju da imaju više razumijevanja za probleme svoje odrasle djece.	0,510
33. Stare osobe ne znaju raspolagati sa svojom imovinom pa je nužno da to čine njihova djeca ili ostali odrasli članovi obitelji.	0,509
34. Stari ljudi trebaju živjeti u domu za starije osobe sa svojim vršnjacima pa bi bilo manje obiteljskog nasilja.	0,507
35. Da starije zaista smeta nasilje, prijavili bi počinitelja iako je član obitelji.	0,503

Pouzdanost

Metodom unutarnje konzistencije za uzorak ispitanika $N = 334$ utvrđen je stupanj pouzdanosti skale od 35 čestica, Cronbach alpha, koji iznosi 0,94 što ukazuje na visoku homogenost čestica skale.

Ostala obilježja skale

Skala senzibilnosti za nasilje nad starijima sastavljena je od 35 čestica. Formiranje ukupnog rezultata postiže se zbrajanjem odgovora na pojedinim česticama koji se daju

na Likertovoj skali od 5 stupnjeva (od 1 »uopće se ne slažem« do 5 »u potpunosti se slažem«). Potrebno je napraviti transformaciju odgovora na čestici 28. Mogući raspon ukupnog rezultata je od 35 do 175. Manji rezultat na skali ukazuje na veću senzibilnost prema nasilju nad starijima.

Prosječna vrijednost ukupnog rezultata na skali od odabranih 35 čestica, za N=273 ispitanika kod kojih se mogao izračunati ukupan rezultat, je M=58,40, a SD = 14,075 (tablica 4.). Aritmetičke sredine pojedinih čestica skale se kreću u rasponu vrijednosti od 1,19 (»Za sve je najbolje da nasilje nad starim osobama bude obiteljska tajna«) do 2,52 (»Stari ljudi često prigovaraju i zanovijetaju što dovodi do nasilnog ponašanja«).

SENZIBILNOST ZA PROBLEM NASILJA NAD STARIJIMA

Kao što je već spomenuto, odgovori ispitanika su pomaknuti prema vrijednostima koje upućuju na senzibilnost za problem nasilja nad starijim osobama (tablica 3.). Najveći udio odgovora ispitanika uglavnom se veže za stupanj potpunog neslaganja »uopće se ne slažem«, dok je stupanj potpunog slaganja »u potpunosti se slažem« zastupljen kod malog broja čestica. S obzirom da se radi o stručnjacima iz sustava socijalne skrbi i studentima koji bi tijekom svog obrazovanja trebali biti senzibilizirani za problem obiteljskog nasilja, ovakvi odgovori su očekivani. Ipak, neki od podataka prikazani u tablici 3. zahtijevaju pozornost. Konkretno, to je kategorija odgovora »niti se slažem, niti se ne slažem«. Analizirat ćemo dodatno sve tvrdnje kod kojih je u ovoj kategoriji više od 20% odgovora. Od ukupno 35 tvrdnji takvih tvrdnji je čak 10. Označene su u tablici 3. sivom bojom.

Opravdano se može postaviti pitanje što znači »niti se slažem, niti se ne slažem«. To može značiti da ispitanici zaista nemaju stav prema određenoj pojavi ili da tvrdnja na koju tako odgovaraju zahvaća neki kompleksni socijalni fenomen ili da tvrdnja sadržava dvije poruke pa se ispitanici ne mogu odlučiti. Ali, to može značiti i neutralan stav koji, kad govorimo o nasilju u obitelji, u suštini znači distanciranje od ovog fenomena.

Tvrdnje kod kojih je prisutan stav »niti se slažem, niti se ne slažem« kod više od 20% ispitanika grupirali smo u tri skupine.

1. Tvrdnje koje održavaju uvjerenje da **ponašanje starijih dovodi do njihovog zlostavljanja**. To su tvrdnje:

- »Stari ljudi često prigovaraju i zanovijetaju što dovodi do nasilnog ponašanja« (37,2% ispitanika je navelo da se niti slaže, niti ne slaže, s njom se uglavnom slaže 13,3% ispitanika, a 0,9% slaže se u potpunosti).
- »Stari ljudi su zahtjevni što dovodi do nasilnih ponašanja njihovih ukućana« (26,7% ispitanika niti se slaže, niti se ne slaže s ovom tvrdnjom, a 5,2% se uglavnom slaže).

Tablica 3.

Raspodjela odgovora na Skali senzibilnosti za nasilje nad starijima (N=334)

	Uopće se ne slažem %	Uglavnom se ne slažem %	Niti se slažem, ne slažem %	Uglavnom se slažem %	U potpunosti se slažem %
1. Podcjenjivanje i ismijavanje starih osoba neće nikome nanijeti štetu.	62,0	34,3	3,3	0,3	0
2. Stari ljudi moraju biti poslušni pa će doživjeti manje nasilja.	56,2	36,0	6,6	1,2	0
3. Stari ljudi svojim ponašanjem nekad zasluže da ih se udari.	60,1	27,4	8,2	4,3	0
4. Nasilje nad starim osobama je manje važno od ostalih oblika nasilja u obitelji.	64,1	32,9	3,0	0	0
5. Zastrašivanje starih osoba nije nasilje.	60,2	33,1	5,4	1,2	0
6. Jedino fizičko nasilje nad starim osobama treba biti sankcionirano.	54,6	36,6	5,5	4,0	0
7. Stare osobe su glavni krivac za nasilje nad njima.	72,4	21,2	6,4	0	0
8. Stari ljudi moraju paziti da ne izazovu bijes svojih ukućana.	54,7	30,9	12,3	2,1	0
9. Nedopuštanje starijoj osobi da izađe iz svoje sobe ne spada u nasilno ponašanje.	62,9	31,3	5,2	0,6	0
10. Vikanje u obitelji je sastavni dio naše kulture pa se verbalna agresija prema starim ljudima ne treba smatrati nasiljem.	38,0	43,4	17,4	1,2	0
11. Prijetnja i zastrašivanje starijih su ponekad nužne za dobro obitelji.	73,3	23,1	3,3	0	0,3
12. Nasilje je dobar način da se stare osobe nauči gdje im je mjesto u kući.	77,1	19,3	3,4	0,3	0
13. Stari ljudi često prigovaraju i zanovijetaju, što dovodi do nasilnog ponašanja.	14,2	34,4	37,2	13,3	0,9
14. Nasilje nad starima je medicinski, a ne socijalni problem.	44,4	40,8	12,4	2,4	0

Nastavak tablice 3.

	Uopće se ne slažem %	Uglavnom se ne slažem %	Niti se slažem, ne slažem %	Uglavnom se slažem %	U potpunosti se slažem %
15. Nasilje nad starim osobama u obitelji je njihova privatna stvar.	61,7	28,9	6,9	2,4	0
16. Stari su često krivi kad u obitelji loše ide i to im se treba jasno reći.	45,5	38,2	14,8	1,5	0
17. Kad bi stari i mladi živjeli odvojeno ne bi bilo nasilja.	19,9	32,9	39,0	6,0	2,1
18. Za sve je najbolje da nasilje nad starim osobama bude obiteljska tajna.	81,2	19,9	0,9	0	0
19. Stari ljudi su zahtjevni što dovodi do nasilnog ponašanja njihovih ukućana.	26,7	41,8	26,4	5,2	0
20. Zabranjivanje posjeta starijoj osobi nije nasilje.	67,5	26,1	4,3	2,1	0
21. Fizičko nasilje nad starima nema posljedice za njihovo mentalno zdravlje.	67,5	25,2	4,0	3,4	0
22. Stari ljudi svojim ponašanjem izazivaju agresivnost kod mladih.	25,4	63,3	32,3	6,0	0
23. Posuđivanje i nevratanje novca starim roditeljima nije nasilje.	25,8	41,5	26,1	6,4	0,3
24. Prevelika pozornost se posvećuje nasilju nad starim osobama u obitelji.	53,5	40,5	6,0	0	0
25. Stare osobe bi trebale šutjeti o nasilju nad njima da ne osramote svoju obitelj.	79,9	18,2	0,6	1,2	0
26. Psovanje je dio naše kulture pa se korištenje psovki ne treba smatrati nasiljem nad starima.	36,9	37,2	21,2	4,5	0,3
27. Da starije žene manje prigovaraju bile bi i manje izložene nasilju u obitelji.	35,3	39,0	18,7	5,1	1,8
28. Sprečavanje nasilja nad starim osobama u obitelji je odgovornost svih nas.	59,1	32,1	4,5	2,4	1,8

Nastavak tablice 3.

	Uopće se ne slažem %	Uglavnom se ne slažem %	Niti se slažem, niti ne slažem %	Uglavnom se slažem %	U potpunosti se slažem %
29. Ima situacija kad je opravdano udariti staru osobu.	81,8	16,7	1,5	0	0
30. Djeca imaju pravo vršiti pritisak na roditelje da bi došla na vrijeme do svog nasljedstva.	73,8	18,9	5,2	2,1	0
31. Stari ljudi bi manje doživljavali nasilje kad ne bi živjeli sa svojom djecom.	22,8	28,4	35,6	11,4	1,8
32. Stari ljudi bi bili manje izloženi nasilju da imaju više razumijevanja za probleme svoje odrasle djece.	20,4	41,6	29,2	7,3	1,5
33. Stare osobe ne znaju raspolagati sa svojom imovinom pa je nužno da to čine njihova djeca ili ostali odrasli članovi obitelji.	35,3	38	23,4	2,4	0,9
34. Stari ljudi trebaju živjeti u domu za starije osobe sa svojim vršnjacima pa bi bilo manje obiteljskog nasilja.	24,3	32,7	31,8	6,6	4,5
35. Da starije zaista smeta nasilje, prijavili bi počinitelja iako je član obitelji.	42,3	37,5	16,0	2,7	1,5

- »Stari ljudi svojim ponašanjem izazivaju agresivnost kod mladih« (niti se slaže, niti se ne slaže s ovom tvrdnjom čak 32,3% ispitanika, a 6% se uglavnom slaže).
 - »Stari ljudi bi bili manje izloženi nasilju da imaju više razumijevanja za probleme svoje odrasle djece« (29,2% ispitanika je izjavilo da se niti slaže, niti ne slaže s ovom tvrdnjom, 7,3% se uglavnom slaže, a u potpunosti se slaže 1,5% ispitanika).
- Ovakvi rezultati zapravo ukazuju na nepovoljan stav prema starijima koji su izloženi nasilju kroz promatranje starije osobe kao »uzroka« nasilnog ponašanja.

2. Tvrdnje koje odražavaju uvjerenje da **zajednički život u istom prostoru i svakodnevna interakcija među generacijama dovode do nasilja nad starijima**. To su tvrdnje:

- »Kad bi stari i mladi živjeli odvojeno ne bi bilo nasilja« (39% ispitanika niti se slaže, niti ne slaže s ovom tvrdnjom, 6% se uglavnom slaže, dok se 2,1% ispitanika u potpunosti slaže).

M. Ajduković, Lj. Muslić, S. Rusac, J. Ogresta: Senzibilnost za nasilje nad starijima u obitelji...

- »Stari ljudi bi manje doživljavali nasilje kada ne bi živjeli sa svojom djecom« (35,6% ispitanika je navelo da se niti slaže, niti ne slaže s ovom tvrdnjom, 11,4% se uglavnom slaže, u potpunosti se slaže 1,8% ispitanika).
- **»Starije osobe trebaju živjeti u domu za stare sa svojim vršnjacima pa bi bilo manje obiteljskog nasilja« (31,8% ispitanika je navelo da se niti slaže, niti ne slaže s ovom tvrdnjom, a njih 6,6% se uglavnom slaže. Iznenađuje visoki udio od 4,5% ispitanika koji se u potpunosti slažu s navedenom tvrdnjom).**

Ove tvrdnje, pogotovo posljednja, odražavaju *ageizam* odnosno neprijateljski stav prema starijima za koje je najbolje da »budu sa svojim vršnjacima i ne smetaju« i nepovjerenje da je miran zajednički život generacija moguć.

3. Tvrdnje koje **relativiziraju nasilje nad starijima**. To su tvrdnje:

- »Posuđivanje i ne vraćanje novca starim roditeljima nije nasilje« (26,1% ispitanika niti se slaže, niti ne slaže s ovom tvrdnjom, a 6,4% se uglavnom slaže).
- **»Stare osobe ne znaju raspolagati sa svojom imovinom pa je nužno da to čine njihova djeca ili ostali odrasli članovi obitelji« (23,4% ispitanika niti se slaže, niti ne slaže s ovom tvrdnjom, a 3,3% se uglavnom slažu ili slažu).**
- »Psovanje je dio naše kulture pa se korištenje psovki ne treba smatrati nasiljem nad starima« (21,2% ispitanika niti se slaže niti ne slaže s ovom tvrdnjom, a 4,8% se uglavnom slaže ili slaže).

Ovi posljednji nalazi upućuju da stručnjaci i studenti socijalnog rada i prava nisu u potpunosti sigurni je li materijalno iskorištavanje nasilje. Uz to, 1/5 ispitanika psovanje relativizira kao dio kulture. Sociokulturni kontekst je značajan faktor u određivanju i poimanju što nasilje jest ili nije, ali psovanje starije osobe nije prihvatljivo ponašanje, te nedvojbeno ulazi u verbalnu agresiju. Bilo bi nužno pod tim vidom u budućim istraživanjima ispitati percepciju starijih osoba o tome što oni smatraju nasiljem i razlikuje li se njihova percepcija od percepcije mlađih dobnih skupina. Naime, Svjetska zdravstvena organizacija je 2002. godine objavila zanimljive rezultate internacionalne studije o tome kako starije osobe percipiraju nasilje. Nalazi uključuju zanemarivanje, izolaciju starije osobe, napuštanje i socijalno isključivanje, kršenje i povredu ljudskih, zakonskih i medicinskih prava, lišenje starije osobe mogućnosti izbora, odluka, statusa, financija i poštovanja (Neno i Neno, 2005.).

RAZLIKE U STUPNJU SENZIBILNOSTI ZA NASILJE NAD STARIJIMA IZMEĐU SKUPINE STRUČNJAKA I STUDENATA

Ispitivanje razlike između poduzorka stručnjaka i studenata pokazalo je da su stručnjaci senzibilniji za problematiku nasilja nad starijima (M=55,25; SD=13,81) od studenata (M=60,31; SD=13,93) (tablica 4.).

Tablica 4.

Razlika u stupnju senzibilnosti za nasilje nad starijima između stručnjaka i studenata

Skupine	N	M	SD	t	p
Stručnjaci	103	55,25	13,81	-2,915	0,004
Studenti	170	60,31	13,93		
UKUPNO	273	58,40	14,07		

Usporedba percepcije vlastitog znanja o nasilju na starijima, percepcija izloženosti starijih osoba nasilju u obitelji, percepcija skrbi države za starije osobe koje su izložene nasilju i percepcija prijavljivanja doživljenog nasilja od strane starijih osoba između stručnjaka i studenata ukazuje također na neke značajne razlike (tablica 5.)

Tablica 5.

Razlike između stručnjaka i studenata s obzirom na znanje o nasilju nad starijima, izloženost starijih osoba nasilju, kvaliteti društvene skrbi te prijavljivanju doživljenog nasilja od starijih

Percepcija	Stručnjaci			Studenti			t	p
	N	M	SD	N	M	SD		
...vlastitog znanja	126	3,04	0,862	206	2,68	0,700	4,104	0,000
...izloženosti starijih osoba nasilju	126	2,74	1,005	206	2,84	0,775	-1,084	0,279
...skrbi države za starije osobe izložene nasilju	126	2,23	0,781	206	2,11	0,654	1,547	0,123
...prijavljivanja doživljenog nasilja od strane starije osobe	126	3,93	0,476	206	4,06	0,420	-2,690	0,008

Svoje znanje o nasilju nad starijim osobama u obitelji ispitanici su procjenjivali na skali od 5 stupnjeva (1= ne znam ništa o tome; 2 = znam vrlo malo; 3 = upoznat/a sam s problemom; 4 = znam dosta o tome i 5 = znam jako puno). Kao što smo mogli očekivati, stručnjaci svoje znanje procjenjuju većim u odnosu na studente, no njihova prosječna procjena (M=3,04) upućuje da su upoznati s problemom, ali ne i da znaju dosta o nasilju nad starijima, što bi bilo za očekivati.

Iako je testiranje pokazalo značajnu razliku između stručnjaka i studenata u percepciji prijavljivanja doživljenog nasilja od strane starijih osoba, i jedni i drugi iskazuju mišljenje da starije osobe rijetko prijavljuju doživljeno nasilje. Naime, odgovori su se davali na skali od 5 stupnjeva pri čemu je 1 imalo značenje uvijek, 2 često, 3 povremeno, 4 rijetko, a 5 nikada.

M. Ajduković, Lj. Muslić, S. Rusac, J. Ogresta: Senzibilnost za nasilje nad starijima u obitelji...

Što se tiče percepcije brige države za starije osobe koje su izložene nasilju u svojim obiteljima, nema razlike između stručnjaka i studenata. I jedni i drugi smatraju da je ta briga loša. Naime, sudionici su iskazivali svoje odgovore na skali od 5 stupnjeva pri čemu je broj 1 značio jako loše, broj 2 loše, broj 3 ni dobro, ni loše, broj 4 dobro, a broj 5 jako dobro.

Što se tiče procjene izloženosti starijih nasilju, i stručnjaci i studenti visoko procjenjuju izloženost - najviše njih procjenjuje da je 10% do 30% starijih izloženo nasilju (tablica 6.)

Tablica 6.

Razlike u procjeni izloženosti nasilju starijih osoba između skupine stručnjaka u sustavu socijalne skrbi i studenata socijalnog rada i prava

	Stručnjaci		Studenti	
	f	%	f	%
Manje od 5%	15	11,9	6	2,9
Od 5% do 10%	33	26,2	60	29,1
Od 10% do 30%	54	42,9	102	49,5
Od 30% do 50%	18	14,2	36	17,5
Više od 50%	6	4,8	2	1,0
	126		206	
χ^2	$\chi^2 = 16,12^{**}$			

** $p < 0,05$; $df = 4$

Usporedba odgovora stručnjaka i studenata χ^2 testom na pitanjima o poznavanju starije osobe izložene nasilju u obitelji pokazuje da postoji statistički značajna razlika u odgovorima. Dok stručnjaci u podjednakom broju izjavljuju da poznaju i ne poznaju stariju osobu izloženu nasilju (47,6% njih je izjavilo da poznaje stariju osobu izloženu nasilju, a 52,4% da ne poznaje), samo 23,9% studenata je izjavilo da poznaje stariju osobu izloženu nasilju u obitelji. Bilo bi za očekivati da stručnjaci imaju više iskustva sa starijim osobama izloženim nasilju, što se i pokazalo u ovom istraživanju (tablica 7.).

Tablica 7.

Razlike u poznavanju starije osobe izložene nasilju između stručnjaka i studenata

Poznavanje starije osobe izložene nasilju	Stručnjaci		Studenti	
	f	%	f	%
Da	60	47,6	49	23,9
Ne	66	52,4	156	76,1
χ^2	$\chi^2 = 19,87^*$			

* $p < 0,05$; $df = 2$

NEKI KORELATI SENZIBILNOSTI ZA NASILJE NAD STARIJIM OSOBAMA

Budući da su prethodne analize razlika između stručnjaka i studenata u stupnju senzibilnosti kao i nekim drugim korelatima ukazale na postojanje statističkih značajnih razlika među njima, napravljene su zasebne korelacijske analize nekih aspekata upoznatosti s nasiljem u obitelji i stupnja senzibilnosti za skupinu stručnjaka (tablica 8.) i skupinu studenata (tablica 9.).

Tablica 8.

Pearsonovi koeficijenti korelacije ukupnog rezultata na Skali senzibilnosti i nekih aspekata upoznatosti s nasiljem u obitelji na poduzorku stručnjaka

	Ukupni rezultat na Skali senzibilnosti	Percepcija vlastitog znanja	Percepcija izloženosti starijih osoba nasilju	Percepcija državne brige za starije osobe izložene nasilju	Percepcija prijavljivanja doživljenog nasilja od strane starije osobe
Percepcija vlastitog znanja	0,039				
Percepcija izloženosti starijih osoba nasilju	0,092	0,344**			
Percepcija državne brige za starije osobe izložene nasilju	-0,053	0,189*	-0,282**		
Percepcija prijavljivanja doživljenog nasilja od strane starije osobe	-0,060	-0,073	0,077	-0,170	
Indeks izloženosti nasilju	-0,128	-0,112	0,328**	-0,149	0,101

** Koeficijenti korelacije su značajni na $p < 0,01$

* Koeficijenti korelacije su značajni na $p < 0,05$

Tablica 9.

Pearsonovi koeficijenti korelacije ukupnog rezultata na Skali senzibilnosti i nekih aspekata upoznatosti s nasiljem nad starijima u obitelji na poduzorku studenata

	Ukupni rezultat na Skali senzibilnosti	Percepcija vlastitog znanja	Percepcija izloženosti starijih osoba nasilju	Percepcija državne brige za starije osobe izložene nasilju	Percepcija prijavljivanja doživljenog nasilja od strane starije osobe
Percepcija vlastitog znanja	-0,063				
Percepcija izloženosti starijih osoba nasilju	-0,119	0,233**			
Percepcija državne brige za starije osobe izložene nasilju	-0,087	0,031	-0,044		
Percepcija prijavljivanja doživljenog nasilja od strane starije osobe	0,043	0,002	0,180**	-0,167*	
Indeks izloženosti nasilju	-0,059	0,027	0,041	-0,113	0,023

** Koeficijenti korelacije su značajni na $p < 0,01$

* Koeficijenti korelacije su značajni na $p < 0,05$

U obje skupine ispitanika ukupni rezultat na Skali senzibilnosti za nasilje nad starijima nije povezan niti s jednim pokazateljem upoznatosti s nasiljem u obitelji. U skupini stručnjaka dobivena je značajna povezanost između percepcije izloženosti starijih osoba nasilju i percepcije vlastitog znanja, skrbi državne brige, dok je u skupini studenata samo značajna povezanost percepcije izloženosti starijih osoba nasilju s percepcijom vlastitog znanja i percepcijom prijavljivanja doživljenog nasilja od strane starije osobe. I stručnjaci i studenti koji percipiraju svoje znanje o nasilju boljim, procjenjuju i izloženost starijih osoba nasilju većom.

Studenti čija je percepcija izloženosti starijih osoba nasilju u obitelji veća, smatraju da se prijavljivanje doživljenog nasilja od strane starijih osoba rjeđe događa. Zanimljiv je podatak da postoji značajna povezanost između indeksa izloženosti nasilju u osobnom životu i percepcije izloženosti nasilju starijih kod stručnjaka. To navodi na zaključak da je

osobno iskustvo u obitelji značajnije od znanja koje su dobili na studiju. Konkretno, veće osobno iskustvo s nasiljem dovodi i do veće osjetljivosti na nasilje drugih. Valja naglasiti da su sve statistički značajne korelacije niske i da je potrebno proširiti istraživanje korelata senzibilnosti za nasilje nad starijima.

ZAVRŠNA RASPRAVA

Naše istraživanje je pokazalo da i studenti i stručnjaci pokazuju senzibilnost za problem nasilja nad starijim osobama. Ipak, pokazala se relativno velika prisutnost neutralnih izjava »niti se slažem, niti se ne slažem« kod više od 20% ispitanika na tvrdnjama koje odražavaju mišljenje da ponašanje starijih dovodi do njihovog zlostavljanja, da zajednički život u istom prostoru i svakodnevna interakcija među generacijama dovode do nasilja nad starijima, te tvrdnjama koje relativiziraju nasilje nad starijima. Što temeljem ovih rezultata možemo zaključiti o njihovoj spremnosti na djelovanje u situacijama ugroženosti starijih u obitelji? Naime, važno je imati na umu da iako istraživanja stavova stručnjaka ne daju uvid u ponašanje u stvarnim situacijama - naime dostupne su samo izjave sudionika - ona upućuju na značajnu kognitivnu i emocionalnu osnovu njihovog ponašanja pri procjenjivanju potrebe za intervencijama, odabiru najbolje intervencije, vrednovanju učinaka.

Ispitivanja stavova stručnjaka također mogu pomoći pri identificiranju skupina stručnjaka koji upravo zbog svojih stavova trebaju dodatne informacije i pripremu (uključujući uvid u utemeljenost postojećih stavova) pri uvođenju nekih novih mjera ili intervencija u sustavu socijalne skrbi. Uz rad sa stručnjacima, kad se radi o starijima, od posebnog interesa su njegovatelji starijih kao i članovi njihovih obitelji te bi pod tim vidom valjalo proširiti istraživanje i na ove skupine koje imaju značajnu ulogu u životu starijih.

Kako se i kod stručnjaka i kod studenata pokazalo da oni koji svoje znanje o nasilju percipiraju boljim, procjenjuju i izloženost starijih osoba nasilju većom, treba sustavno uvoditi temu nasilja nad starijim osobama u postojeće nastavne programe budućih stručnjaka. Ove teme su uključene u nastavu socijalnih radnika od školske godine 2007./2008., no valja ih proširiti i u programe obrazovanja njegovatelja, medicinskih sestara, liječnika i svih ostalih koji dolaze u dodir s ovom populacijom.

Prepoznata potreba za dodatnom edukacijom i povećanjem osjetljivosti stručne pa i šire javnosti za ovu problematiku rezultirala je selektivnim odabirom stručnjaka zaposlenih na području socijalne skrbi kao i studenata Pravnog fakulteta za razvoj skale, čime je ograničena mogućnost generalizacije rezultata. Međutim, dobiveni rezultati trebaju se promatrati i u kontekstu daljnjih smjernica i dodatnih mogućnosti unapređenja skale što bi uključivalo i provjeru metrijskih karakteristika na stručnjacima ostalih pomažućih profesija kao i na općoj populaciji.

LITERATURA

1. Ajduković, M., Rusac, S. & Ogresta, J. (2008). Izloženost nasilju starijih osoba u obitelji. **Revija za socijalnu politiku**, 14 (1), 3-22.
2. Ajduković, M., Petak, O. & Mršić, S. (1993). Assessments of professionals' and non-professionals' attitudes toward child abuse and neglect. **Child Abuse & Neglect**, 17, 549-556.
3. Ajduković, M., Sladović, B. & Buško, V. (1999). Struktura stavova stručnjaka prema spolnom zlostavljanju djece. **Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja**, 35 (2), 173-186.
4. Aronson, E., Wilson, T. D. & Akert, R. M. (2005). **Socijalna psihologija** (četvrto izdanje). Zagreb: Mate d.o.o.
5. Bloom, J., Ansell, A. & Bloom, M. (1989). Detecting elder abuse: a guide for physicians. **Geriatrics**, 44, 40-45.
6. Bohner, G. (2001). Stavovi. U: Hewstone, M. i Stroebe, W. (ur.), **Uvod u socijalnu psihologiju. Europske perspektive**. Jastrebarsko: Naklada Slap, 195-234.
7. Childs, H.W., Hayslip Jr., L. M., Radika B. i Reinberg, J.A. (2000). Young and Middle-Aged Adults' Perceptions of Elder Abuse. **The Gerontological Society of America**, 40 (1), 75-85.
8. Council of Europe (1992). **Violence against elderly people**. Strasbourg: Council of Europe Press.
9. Erlingsson, C., Carlson, S. & Saveman, B. (2006). Perceptions of elder abuse: voices of professionals and volunteers in Sweden - an exploratory study. **Scandinavian Journal of Caring Sciences**, 20 (2), 151-159.
10. Helemes, E. & Cuevas, M. (2007). Perceptions of elder abuse among Australian older adults and general practitioners. **Australian Journal on Ageing**, 26 (3), 120-124.
11. Kennedy, R. D. (2005). Elder Abuse and Neglect: The Experience, Knowledge, and Attitudes of Primary Care Physicians. **Family Medicine**, 37 (7), 481-485.
12. Krueger, P. & Patterson, C. (1997). Detecting and managing elder abuse: challenges in primary care. **Canadian Medical Association Journal**, 157 (8), 1095-1100.
13. Lazarić Zec, D. & Pavleković, G. (2006). Iskustva i samoprocjena znanja stručnjaka u lokalnoj zajednici o problemu nasilja nad ženom u obitelji. **Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada**, 13 (2), 271-295.
14. McCreadie, C. & Tinker, A. (2000). Elder Abuse: do general practitioners know or care? **Journal of the Royal Society of Medicine**, 93, 67-71.
15. Neno, R. & Neno, M. (2005). Identifying abuse in older people. **Nursing Standard**, 20 (3), 43-47.

Ljetopis socijalnog rada 2008., 15 (2), 265-287 str.

16. Pavleković, G. (2003). Međuprofesionalna suradnja u rješavanju problema nasilja nad ženom u obitelji. U: Ajduković, M. i Pavleković, G. (ur.), **Nasilje nad ženom u obitelji**. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć, 241-249.
17. Pečjak, V. (2001). **Psihologija treće životne dobi**. Prosvjeta, Zagreb.
18. Rusac, S. (2006). Nasilje nad starijim osobama. **Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada**, 13 (2), 331-346.
19. Sladović, B. (1998). **Stavovi stručnjaka prema seksualnom zlostavljanju djece**. Magistarski rad. Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
20. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji. **Narodne novine**, 116/03.
21. WHO (2002). **The Toronto Declaration on the Global Prevention of Elder Abuse**. Geneva: World Health Organization.

M. Ajduković, Lj. Muslić, S. Rusac, J. Ogresta: Senzibilnost za nasilje nad starijima u obitelji...

Marina Ajduković
Ljiljana Muslić
Silvia Rusac
Jelena Ogresta
University of Zagreb
Faculty of Law
Department of Social Work

SENSITIVITY FOR VIOLENCE AGAINST THE ELDERLY IN THE FAMILY - THE SCALE DEVELOPMENT AND THE FIRST RESULTS

SUMMARY

The purpose of the paper is to present the development of The Scale of Sensitivity to Violence against the Elderly and the preliminary data on the sensitivity of professionals and students to this problem. The research was conducted on an adequate sample of 334 respondents: 38% were professionals, and 62% were students.

The Scale of Sensitivity was composed of 35 parts, which are answered ON to the Likert scale of 5 degrees. Possible answers are given on a scale ranging from 35 to 175. Smaller result on the scale suggests a higher sensitivity to the problem of violence against the elderly. Although both groups show sensitivity to the problem of violence against the elderly, professionals ($M=55.25$; $SD=13.81$) are more sensitive than the students ($MD=60.31$; $SD=13.93$). On the overall sample ($N=334$), from more than 20% of the respondents a relatively high presence of neutral statements "neither agree, nor disagree" was observed concerning the statements that reflect the opinion that the behaviour of the elderly leads to their abuse, that life together in the same premises and the everyday interaction between the generations leads to the violence against the elderly, and the statements that relativize the violence against the elderly. Both professionals and students consider that the state's care for the elderly persons exposed to violence is poor.

Key words: *violence against the elderly in the family, attitudes of professionals, perception of the social care for the elderly*

